

1

ТОМ

**ЭКОЛОГИЯ И ЗДОРОВЬЕ
ЧЕЛОВЕКА**

**ОХРАНА ВОДНОГО И
ВОЗДУШНОГО БАССЕЙНОВ
УТИЛИЗАЦИЯ ОТХОДОВ**

Харьков – 2005

Государственный комитет Украины по вопросам
жилищно-коммунального хозяйства
Министерство охраны окружающей природной среды Украины
Всеукраинская экологическая лига
Министерство экологии и природопользования Московской области РФ
Белорусский государственный научно-исследовательский центр «Экология»
Украинский государственный научно-исследовательский институт проблем
водоснабжения, водоотведения и охраны окружающей природной среды
«УкрВОДГЕО»,
Украинский государственный научно-исследовательский институт
экологических проблем
УкркоммунНИИпроект, г. Харьков
Харьковский Государственный Медицинский Университет
АО НТИ ТТР, г. Харьков
Украинское национальное отделение
Международной Академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности

**XIII (ежегодная) международная
научно-техническая конференция**

**"ЭКОЛОГИЯ И ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА.
ОХРАНА ВОДНОГО И ВОЗДУШНОГО БАССЕЙНОВ.
УТИЛИЗАЦИЯ ОТХОДОВ"**
(13-17 июня 2005 г., г. Алушта)

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Харьков-Алушта
2005

Печатается по решению Ученого Совета УГНИИ «УкрВОДГЕО»
Протокол № 11 от 03.06.2005г.

Экология и здоровье человека. Охрана водного и воздушного бассейнов.
Утилизация отходов / Сб. научн. трудов XIII междунар. научно-технич. конф. //
Под ред. С.В. Разметаева: В 2-х т..- X.: УкрВОДГЕО, 2005, 960 с.

ISBN 966-8855-01-9

Ответственный редактор: С.В. Разметаев

Редакционная коллегия:

О.А. Белый, к.т.н.; А.И. Бондарь, д.б.н.; Б.М. Борисов, к.т.н.; М.Т. Брык,
д.х.н.; А.П. Гетьман, д.ю.н.; О.В. Зайцева, д.б.н.; А.А. Любич, д.э.н.; И.В.
Капусник; В.Ф. Костенко, к.т.н.; В.П. Кухарь, д.х.н., акад. НАН
Украины; М.С. Малеванный, д.т.н.; В.С. Мищенко, д.э.н.; А.Г.
Ольгинский, д.т.н.; Д.Н. Почепецкий; В.П. Приходько, д.т.н.; С.В.
Разметаев, к.ю.н.; А.И. Федоренко, д.ф.-м.н.; И.Г. Черванев, д.т.н.; А.Ю.
Чебанов, к.г.н.; И.А. Шеренков, д.т.н.; В.А. Юрченко, к.б.н.

В сборнике представлены материалы XIII международной научно-технической конференции отражающие медико-экологические и социально-демографические проблемы здоровья человека; новые методы и аппараты очистки хозяйственно-бытовых и промышленных стоков; подготовки питьевой воды; пыли и газоочистки; утилизации промышленных и бытовых отходов. Рассмотрены также экологические проблемы сельского хозяйства, экологические аспекты предпринимательской деятельности, проблемы экологического образования и воспитания, проблемы стандартизации, сертификации и качества в экологии, правовые аспекты экологической и техногенной безопасности, экологического аудита.

Сборник рассчитан на научных работников, специалистов предприятий, медицинских работников, экологов, студентов, аспирантов, всех тех, кто интересуется проблемами охраны окружающей природной среды.

ISBN 966-8855-01-9

© УГНИИ «УкрВОДГЕО», составление, 2005
www.ukrwodgeo.org.ua

ЛІСОВІ РЕСУРСИ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗАГАЛЬНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

А.П.Гетьман, д.ю.н., Г.С.Федчишин

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

В Україні прийнято чимало нормативно правових актів щодо використання лісових ресурсів та цінних властивостей лісу, а також щодо його охорони. На жаль на практиці застосування цієї нормативної бази виникають численні труднощі, зокрема це пов'язано зі засторілістю та суперечностями деяких нормативних документів.

Отже, ліси мають велике біологічне, екологічне та економічне значення, а право лісокористування є складовою частиною права природокористування й визначається як: сукупність правових норм, що регулюють відповідну групу лісових правовідносин (з об'єктивної точки зору); сукупність повноважень особи щодо використання, охорони, захисту й відтворення лісів (з суб'єктивної точки зору).

Згідно зі ст. 48 ЛКУ використання лісових ресурсів здійснюється в порядку загального і спеціального використання.

У порядку загального використання лісових ресурсів громадяни мають право вільно перебувати в лісах, безкоштовно збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи та інші плоди, гриби, крім випадків передбачених законодавчими актами (ст. 49 ЛКУ).

Актуальність даної теми обумовлена об'єктивними факторами, такими як розвиток суспільних відносин економічного та екологічного характеру, появою нових форм використання лісових ресурсів, зокрема тих, що ґрунтуються на договірних засадах, в також суб'єктивними – інтересом до цього питання з боку фізичних та юридичних осіб, які вступають у вищезгадані правовідносини.

Питання щодо об'єктів екологічних, в тому числі лісових, правовідносин досліджувалися багатьма авторами здебільшого і отримали певне закріплення на законодавчому рівні, зокрема в Лісовому кодексі України та інших нормативно-правових актах. Але єдності точок зору щодо визначення змісту цих об'єктів немає як в спеціальній літературі, так і в законодавстві.

Метою даної статті є розгляд питання про лісові ресурси як об'єкти екологічних відносин в контексті розрізнення права загального та спеціального лісокористування останніми.

Насамперед слід зазначити, що поряд з словосполученням „лісові ресурси” використовуються також терміни „ліс” та „лісовий фонд”, і це призводить до підміни понять, які мають різний зміст, а відповідно, різне співвідношення з терміном „об’єкти екологічних правовідносин”.

Термін „ліс” визначається в статті 3 Лісового кодексу України як сукупність землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що в своєму розвитку біологічно взаємопов’язані, впливають один на одного та на біологічне середовище. Таке визначення, по-перше, визиває багато суперечностей, зокрема тому, що до нього включені об’єкти регулювання інших (нелісових) видів екологічних відносин, а саме об’єктів земельних відносин, тваринного та рослинного світу, що призводить до подвійного правового регулювання, а, відповідно, до колізій норм. В юридичній літературі це поняття лісу є спірним, оскільки земля, надра, води, тваринний світ хоч і взаємопов’язані з лісами, але є самостійними об’єктами регулювання. По-друге, дане визначення не має власне поєднуючого ці різні об’єкти компонента, окрім біологічної взаємопов’язаності, яка властива всьому навколишньому середовищу в цілому. І, по-третє, воно не відбиває екологічного, економічного, біологічного та соціального аспектів значення лісу, або хоча б чітко керується одним з них.

Проте слід зазначити, що важливим досягненням діючого законодавства є визнання рівності вищезазначених аспектів розуміння лісу, а не пріоритету економічного. З точки зору раніше існуючої доктрини ліси відігравали значну роль у розвитку економіки, покращенні навколишнього природного середовища. Вони були джерелами задоволення потреб в деревині та іншій лісовій продукції [Колбасов, 64-65].

Окрім законодавчого визначення ліса існують інші, які здебільшого мають екологічний, економічний або біологічний нахил. Зокрема, ліс – природний комплекс деревинних, чагарникових трав’янистих та інших рослин, а також тварин та мікроорганізмів, які біологічно взаємопов’язані та впливають один на одного й навколишнє природне середовище. Також ліс визначається як середовище, що впливає на ґрунти, клімат, акумулює живу речовину, визначає рівень обігу кисню та вуглецю. З біологічної точки зору ліс є складовою рослинного світу, з економічної – вмістилищем сировини та місцем ведення лісового господарства.

Деякі автори визначають ліс як сукупність лісової рослинності, землі, тваринного світу та інших компонентів навколишнього середовища, що має важливе екологічне, економічне та соціальне значення [Боголюбов, 297].

Але визначення лісу як сукупності дерево-чагарникової рослинності не дає змоги відрізнити його, наприклад, від парків або

ботанічних садів. Таке розрізнення, на думку автора, слід проводити за допомогою правового режиму земель, тобто земель лісового фонду.

Звідси визначення лісу як сукупності земель лісового фонду, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що в своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають один на одного та на біологічне середовище.

Крім того, на думку автора недостатньо механічного поєднання складових лісу в терміні „сукупність”, скоріше треба казати про „природний комплекс” або „нерозривну взаємопов'язаність” у визначенні лісу.

Що ж стосується поєднання різних аспектів розуміння лісу, то, напевне, неможливе вироблення універсального для них поняття „ліс”, оскільки це призведе до такого ступеню узагальненості, при якому визначення просто втратить сенс. Як справедливо зазначає П.В.Мельник: „Значення лісу багатогранне. Ця багатогранність породжує велику різноманітність поняття „ліс” [Мельник, 8].

Друге поняття, яке використовується для позначення об'єктів екологічних правовідносин є лісовий фонд, який визначений в ст. 4 Лісового кодексу як усі ліси на території України, а також земельні ділянки, не вкриті лісовою рослинністю, але надані для потреб лісового господарства.

На думку російських дослідників, до лісового фонду відносяться усі ліси, за виключенням розташованих на землях оборони та населених пунктів, а також землі лісового фонду, не вкриті лісовою рослинністю [Боголюбов, 304].

Об'єктом правової охорони лісів є дерево-чагарникова рослинність, яка знаходиться на землях державного лісового фонду, заповідників, в лісопаркових зонах міст [Петров, 246-247].

Поняттям, яке з точки зору автора має найбільше наближення до правового і, відповідно, найбільшу перспективу розвитку, є лісові ресурси. У ст. 7 Лісового кодексу України останні визначаються як деревина, технічна і лікарська сировина, кормові, харчові та інші продукти лісу, що використовуються для потреб населення і виробництва.

Головною ознакою лісу з правової точки зору є його реєстрація у державних облікових документах як об'єкта права власності, управління, використання та охорони. Значення реєстрації полягає у тому, що вона дає можливість відмежувати ліс від інших природних ресурсів, встановити знаходження його на спеціально виділених землях, визначити власників, користувачів, органи що здійснюють управління в галузі раціонального використання та охорони лісів.

Отже, ліс – це самостійний і відтворюваний об'єкт природи і складова навколишнього природного середовища; об'єкт рослинного

світу: об'єкт державної власності у вигляді сукупності дерев чагарників, іншої лісової рослинності, ґрунтового покрыву; джерело одержання деревини та іншої лісової продукції, що є базою для ведення різних галузей господарювання; об'єкт природи що, виконує кліматорегулюючі, захисні, водоохоронні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні та інші функції; розміщений на спеціально виділених землях і зареєстрований у державних лісооблікових документах як ліс, об'єкт власності управління, використання та охорони. Згідно зі ст. 36 Лісового кодексу України ліси на території нашої держави поділяються на першу та другу групи. До першої групи належать ліси, що виконують переважно-природоохоронні функції. Залежно від переваг виконуваних ними функцій ліси першої групи належать до таких категорій захисності: водоохоронні (смуги лісів вздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів, смуги лісів, що захищають нерестовища цінних промислових риб, а також захисні лісові насадження на смугах відводу каналів); захисні (ліси протиерозійні, приполонинні, захисні смуги лісів вздовж залізниць, автомобільних доріг крім місцевого значення, особливо цінні лісові масиви, державні захисні лісові смуги, байрачні ліси, степові переліски та інші ліси степових, лісостепових, гірських районів); санітарно-гігієнічні та оздоровчі (ліси населених пунктів, ліси зелених зон навколо населених пунктів і промислових підприємств, ліси санітарної охорони джерел водопостачання та ліси санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій); ліси природно-заповідного фонду, ліси що мають наукове або історичне значення, лісоплодові насадження і субальпійські деревні та чагарникові угрунтування.

Постановою КМУ від 27. 07. 95р. [3] було зроблено уточнення положення ч. 5 ст. 36 ЛКУ, а саме сказано, що до другої групи лісів належать ліси не віднесені до лісів першої групи, що поряд з екологічними виконують експлуатаційні функції. Для збереження захисних функцій, безперервності та невисножливості використання в лісах цієї групи встановлено обмеженого лісокористування.

Право лісокористування в юридичній літературі розглядається як один з важливих правових інститутів екологічного права котрий включає в себе сукупність правових норм, які встановлюють умови й порядок багатоцільового раціонального використання, відтворення й охорони лісів, ведення лісового господарства, права і обов'язки лісокористувачів, виходячи з інтересів суспільства, в одержанні деревини інших лісових ресурсів, використання інших корисних властивостей лісу. [4] Тобто право лісокористування слід розглядати в двох аспектах: як об'єктивне і як суб'єктивне право.

У лісах здійснюється такі види користувань як загальне та спеціальне використання лісових ресурсів. Право загального лісокористування здійснюють громадяни які мають право вільно

перебувати в лісах, безкоштовно збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, інші плоди, гриби, крім випадків, передбачених законодавчими актами.

При здійсненні права загального використання лісових ресурсів громадяни зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки в лісах, користуватися зазначеними вище лісовими ресурсами в строки, встановлені державними лісогосподарськими органами, і у способи, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах земельних ділянок лісового фонду наданих для цього в користування у порядку, визначеному земельним та лісовим законодавством.

В основу класифікації видів спеціального використання лісів покладено роль лісів, які використовуються як природний ресурс. Вона, зокрема, полягає у значенні лісу як джерела деревини, живиці, інших лісових ресурсів, а також у специфічних якостях лісу: лікувально-оздоровчих, рекреаційних, естетичних.

Об'єктом права лісокористування є частина державного лісового фонду, надана в користування з визначеною метою. Ним може бути як ліс так і земельна ділянка не вкрита лісовою рослинністю, але надана для потреб лісового господарства. Конкретизуючими ознаками такого об'єкта є його розмір, межі та місце розташування.

В юридичній літературі існує дещо інша точка зору, яка на мою думку має право на існування. Зокрема О. У. Крассов у своїх працях відмічає що об'єкт права лісокористування поділяється на загальний та конкретний. (6) Критерієм даної класифікації є підстави виникнення права лісокористування: загальним об'єктом слід визнати весь єдиний державний лісовий фонд оскільки Лісовий кодекс України допускає можливість користуватися громадянам ресурсами лісу без спеціального на те дозволу, що правда тільки певними ресурсами лісу, а саме: горіхами, плодами, грибами, квіти, ягоди, дикорослі трав'яні рослини. (ст.49 ЛКУ) Конкретний об'єкт права лісокористування завжди надається суб'єкту тільки на підставі спеціального дозволу – лісорубного квітка чи лісового квітка.

Оскільки об'єктом права лісокористування є не тільки ліс, а й земельні ділянки не вкриті лісовою рослинністю то потрібно з'ясувати, що входить взагалі до поняття – землі лісового фонду.

Згідно ст. 5 ЛКУ всі землі лісового фонду поділяються на: лісові (вкриті лісовою рослинністю, а також такі що не вкриті нею, але підлягають залісненню, землі зайняті лісовими шляхами, просіками, протипожежними розривами); нелісові. До останніх відносяться такі землі: зайняті спорудами, пов'язаними з веденням лісового господарства; зайняті сільськогосподарськими угіддями, але надані для потреб лісового господарства, зайняті болотами та водоймами в межах

земельних ділянок лісового фонду наданих для потреб лісового господарства.

Ліс є основною складовою навколишнього природного середовища і як будь-який природний об'єкт характеризується відповідними ознаками: біологічними, економічними й звичайно, що юридичними.

Література.

1. Боголюбов С.А. Экологическое право. Учебник для вузов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1998. – 448 с.
2. Колбасов О.С. Правовая охрана природы (Пособие для слушателей). – М.: Знание, 1984. – 112 с.
3. Петров В.В. Правовая охрана природы в СССР: Учебник. – М.: Юрид. лит., 1984. – 384 с.
4. Мельник П.В. Проблеми правової охорони лісів Карпатського регіону України: Монографія. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай», 2003. – 158 с.
5. Крассов О. И. Право лесопользования в СССР. – М., 1990. – С. 27.